

در جست‌وجوی حجاب

(آسیب‌شناسی کاوش‌های مجازی در موضوع حجاب)

علی انجم شعاع^۱

یکی از دغدغه‌های امروز جامعه که به مسأله‌ای اجتماعی و سیاسی بدل شده، نحوه پوشش و حجاب است. در این میانه، کسانی هستند که درباره این واجب الهی پرسش‌هایی حدیثی در ذهن دارند. پاسخ به این سؤالات می‌تواند در تصمیم‌گیری آنها نسبت به انتخاب حجاب اثرگذار باشد. بسیاری از بانوان با درک این که حجاب، موضوعی اسلامی و مورد سفارش اهل بیت علیهم‌السلام بوده، نحوه پوشش خود را متناسب با احکام رسیده از اهل بیت علیهم‌السلام، برگزیده‌اند.

برخی از پرسش‌های مردم نسبت به موضوع حجاب، چنین است:

- آیا از دیدگاه منابع اسلامی، حجاب واجب است؟
- آیا از اهل بیت علیهم‌السلام درباره حجاب، حدیث معتبری رسیده است؟
- چه روایاتی از معصومان علیهم‌السلام در لزوم حجاب وجود دارد؟
- آیا در احادیث برای مقابله با بی‌حجابی یا بدحجابی، دستوری وجود دارد؟
- فواید و آثار حجاب در احادیث چیست؟
- آیا بر اساس آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام نگاه به زنان بی‌حجاب یا بدحجاب، کار نادرستی است؟
- بر پایه روایات، لباس بانوان باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟
- سیره و سخن حضرت زهرا علیها‌السلام در موضوع حجاب چه بود؟
- مطابق با روایات اهل بیت علیهم‌السلام حدّ حجاب شرعی بانوان چگونه است؟

۱. دانش‌پژوه سطح چهار حوزه علمیه قم، a.a.shoa@gmail.com

مردم برای یافتن پاسخ این پرسش‌ها از روش‌های مختلفی بهره می‌گیرند. مطالعه کتاب، پرسش از استاد و یا کسی که با علوم دینی آشنایی دارد، مطالعه پوسترهای چهل حدیث حجاب و مشابهاات آن، بهره‌گیری از مقالات مرتبط با حجاب و دیدن کلیپ‌های دینی، بخشی از این روش‌هاست. بسیاری از مخاطبان، حوصله خواندن و رجوع به این منابع را ندارند و به دنبال منابعی سهل و سریع می‌گردند.

با توجه به دسترسی آسان به داده‌های مجازی از طریق رایانه، تبلت و گوشی، آسان‌ترین و پرمراجعه‌ترین راه، استفاده از اینترنت و جست‌وجو در سایت‌های مرتبط با این موضوع است. بیشتر افراد از موتور جست‌وجوی گوگل برای این کار استفاده می‌کنند؛ زیرا گوگل نسبت به سایر موتورهای جست‌وجو، معروف‌تر بوده و پیش‌فرض تنظیمات مرورگر در بیشتر رایانه‌هاست.

اکنون پرسش این است که کلیدواژه‌های یافتن پاسخ، چیست؟ چگونه می‌توان در فضای مجازی به دیدگاه اهل بیت علیهم‌السلام دست یافت؟ به نظر می‌رسد که مردم با کلیدواژه‌های ساده و ابتدایی به سراغ گمشده خود می‌گردند. کلیدواژه‌هایی مانند «حدیث حجاب»، «احادیث حجاب»، «روایات حجاب»، «روایت درباره حجاب»، «حدیث چادر»، «چادر در روایات»، «اهل بیت علیهم‌السلام و حجاب»، «حجاب حضرت زهرا علیها‌السلام»، «حجاب حضرت فاطمه علیها‌السلام»، «حجاب اجباری» و «واجب بودن حجاب» می‌تواند بخش مهمی از جست‌وجوها را شکل دهد.

برای مشخص شدن کیفیت نتایج، کلیدواژه‌های یادشده، در کاوشگر گوگل جست‌وجو و پنج صفحه ابتدایی نتایج را بررسی کردیم. انتخاب پنج صفحه اول به این دلیل است که غالباً، دیدن همه صفحات از حوصله مخاطبان خارج است و کاربران فقط به چند نتیجه ابتدایی و نهایتاً به همان صفحات اول نتایج اهمیت می‌دهند. در این بررسی، روشن شد، سایت‌هایی که به عنوان نتیجه نشان داده می‌شود، پایگاه‌هایی است که به طور کامل در موضوع روایات حجاب است و یا این که صفحاتی را به این موضوع اختصاص داده است. مهم‌ترین این سایت‌ها، پایگاه‌های زیر است:

۱. hi-hijab.com

۲. fa.al-shia.org

۳. ahlolbait.com

۴. makarem.ir

۵. hadith.net

- ۶. snn.ir
- ۷. setare.com
- ۸. mashreghnews.ir
- ۹. beytoote.com
- ۱۰. msagheb.ir
- ۱۱. fatemibook.ir
- ۱۲. ziaossalehin.ir
- ۱۳. arga-mag.com
- ۱۴. porseman.com

در کنار اینها، صفحات خُرد و کوتاهی نیز هست که معرفی آنها به دلیل طولانی‌شدن متن، ضرورتی ندارد. با بررسی سایت‌ها و وبلاگ‌هایی که به‌عنوان نتیجه به دست آمد، روشن شد که در بیشتر اینها اشکالات مختلفی وجود دارد. پیش از بیان این اشکالات، ذکر این نکته ضروری است که تک تک این سایت‌ها دارای همه اشکالات بیان‌شده نیست بلکه این موارد، اشکالاتی است که از بررسی سایت‌های مختلف به دست آمد. ضمن این که برخی از این صفحات، قوت‌هایی دارد که قابل الگوگیری و بهره‌مندی است. در ادامه، ابتدا به آسیب‌هایی که در فضای مجازی برای کاربران این موضوع وجود دارد اشاره شده و سپس نتایج این آسیب‌ها و راهکاری برای رهایی از آن ارائه می‌گردد:

الف) آسیب‌های موجود

در بخش نخست به آسیب‌های محتوایی، شکلی و ساختاری موجود در یافته‌های مرتبط با موضوع حجاب می‌پردازیم.

۱. اشکالات شکلی و ساختاری نتایج

بعضی آسیب‌هایی که کاربران با آن مواجه هستند، اشکالاتی است که از جهت شکلی و ساختاری در وبگاه‌ها و وبلاگ‌ها وجود دارد. برخی از این اشکالات چنین است:

۱/۱. اختلاط موضوعات در ارائه

برخی از سایت‌ها، روایات موضوعات مختلف را بدون جداسازی موضوعی، در کنار هم ارائه کرده‌اند. مثلاً روایات حجاب همراه با احادیث نماز، ارزش زن، جایگاه دختران، وظیفه فرزند نسبت به پدر و مادر و موضوعاتی از این دست، همه در یک جا آمده است. این کار موجب دورشدن کاربر از هدف خویش شده و حوصله مطالعه را از او می‌گیرد.

۲/۱. نداشتن دسته‌بندی و فهرست

برخی از پایگاه‌های ارائه‌دهنده روایات، احادیث حجاب را بدون دسته‌بندی مناسب ارائه کرده‌اند. نشر بدون ضابطه، مخاطبان را خسته کرده و پس از مطالعه چند روایت نخست، از بهره بیشتر منصرف می‌سازد. به نظر می‌رسد نیاز است که احادیث حجاب با دسته‌بندی‌های مختلف و هدفمند ارائه شود. همچنین برای هر دسته، عنوانی (تیترا) زیبا و کاربردی متناسب با قواعد عنوان‌دهی حدیث انتخاب گردد. حتی بعضی سایت‌ها جمع‌آوری نسبتاً خوبی از روایات حجاب انجام داده‌اند؛ ولی دسترسی به روایت مورد نظر مخاطب، مشکل است؛ زیرا دسته‌بندی مناسب و فهرستی برای دستیابی به روایات، وجود ندارد. استفاده از فهرست، امکان جست‌وجو در متن، اضافه‌کردن پالایه‌های اضافی برای حذف احادیث غیر هدف و ... از امکاناتی است که نبودن آن، کاربران را دچار سردرگمی می‌کند.

۳/۱. ارائه زمینه‌های نامناسب

در برخی وبگاه‌ها و پایگاه‌ها، برای جلب مخاطب، تصاویری در کنار احادیث اهل بیت علیهم‌السلام قرار گرفته که در شأن حدیث نیست. استفاده از عکس بلاگرهای حجاب در کنار احادیث معصومان علیهم‌السلام توهین به روایات نورانی ایشان است. سوگمندان گاهی برخی سایت‌ها از عکس‌هایی استفاده می‌کنند که خود، مروج بدحجابی است. همچنین تبلیغات و عکس‌هایی که در اطراف (مثلاً هدر یا فوتر) وبلاگ‌ها وجود دارد، یا بی‌ارتباط با محتوای آن است و یا خود، دارای صحنه‌های نامناسبی است که با متن ارائه‌شده، همخوانی ندارد.

۴/۱. رسیدن به نتایج غیر مرتبط

برخی از جست‌وجوها به سایت‌های فروش اقلام حجاب، معرفی کتاب، فروش پاورپوینت، مصاحبه در موضوع حجاب و چیزهایی از این دست ختم می‌شود. دلیل انحراف از مقصود اصلی که رسیدن به حدیثی در موضوع حجاب بوده، استفاده از کلیدواژه‌های گوناگون در این سایت‌ها، استفاده از احادیث برای فروش بیشتر و تبانی موتورهای جست‌وجوگر برای بالاتر آوردن این سایت‌ها و تبلیغ

برای آنهاست. این کار می‌تواند مسیر فکری مخاطب را عوض کرده و از مقصود اصلی او که رسیدن به جواب سؤالش بوده دور سازد.

۵/۱. نداشتن نوآوری در ارائه

برخی از صفحات اینترنتی بدون هیچ تغییر و نوآوری، اقدام به کپی مطالب سایر سایت‌ها می‌کنند. در این صورت، کاربران با بازکردن صفحات متعدد، تنها با مطالب کپی‌شده مواجه می‌شوند. پس از برخورد با این مشکل، برخی از کاربران، حوصله جست‌وجوی بیشتر را از داده و یا با تصور این که نکته بیشتری در این موضوع وجود ندارد، به جست‌وجوی خود پایان می‌دهند. نتیجه این کار، عدم دستیابی مخاطبان به هدف است.

۲. اشکالات علمی و محتوایی نتایج

برخی از سایت‌هایی که در بستر اینترنت به نشر احادیث حجاب پرداخته‌اند، این روایات را با اشکالات علمی و محتوایی مختلف منتشر می‌کنند. بعضی از اشکالات این پایگاه‌ها چنین است:

۱/۲. استفاده از منابع غیر معتبر

برخی تارنماها از منابعی غیر معتبر برای گردآوری احادیث خود در موضوع حجاب بهره برده‌اند. استفاده از این منابع در حالی است که احادیث معتبر فراوانی در منابع روایی قابل اعتماد وجود دارد. این کار می‌تواند ذهنیت مخاطبان را نسبت به حدیث عوض کند و حتی آنها را بدبین نماید. با وجود منابع معتبر مانند کتب اربعه و سایر کتاب‌های دست‌اول، جایی برای ذکر احادیث از منابع ناشناخته یا غیر مشهور در میان عالمان و یا دست‌چندم باقی نمی‌ماند. حتی برخی روایات حجاب در این سایت‌ها برگرفته از کتاب‌های معاصر است و در واقع، منبع محسوب نمی‌شود. بهتر است روایات حجاب از منابع اصلی اخذ شود تا اعتماد بیشتر مخاطبان را جلب کرده و نیز روایاتی با اعتبار قابل توجه عرضه گردد.

۲/۲. آدرس‌دهی نادرست

بعضی وبگاه‌های ارائه‌دهنده احادیث حجاب، بدون آدرس به ذکر احادیث پرداخته‌اند و یا آدرس‌دهی آنها ناقص است. به عنوان مثال شماره صفحه را ذکر نکرده‌اند. این اشکال، در جایی بیشتر می‌شود که آدرس ذکرشده، خیالی باشد؛ یعنی اصلاً در منبع یادنظر چنین حدیثی وجود نداشته باشد. در واقع، سایت، آدرس دروغین داده است. اشکال دیگر، درج نکردن یا ارائه نادقیق شناسه منبع

مورد استفاده است. گاهی از منبعی، نقل روایت می‌شود، ولی چون شناسه منبع (مانند نوبت چاپ، محل چاپ و ...) ذکر نمی‌گردد، مخاطبان در مراجعه به منابع دچار سردرگمی می‌شوند.

۳/۲. نداشتن متن

بعضی احادیث ارائه‌شده در این بستر، بدون متن آمده‌اند. به معنای دیگر فقط به ارائه ترجمه حدیث بسنده شده و متن آن منعکس نشده است. حتی گاهی در نقل حدیث، به انتقال مضمون آن اکتفا شده و ترجمه کاملی هم نیامده است. نداشتن متن، باعث اشکالاتی همچون قابل ردگیری نبودن روایت در منابع حدیثی و نیز برداشت‌های سلیقه‌ای از متن می‌شود. بنابراین پسندیده است تا جای ممکن «متون حدیثی» به همراه ترجمه و آدرس آن ذکر شوند تا کمتر دست‌خوش تحریف گردد.

۴/۲. تقطیع نامناسب

از دیگر اشکالات ارائه احادیث حجاب، تقطیع نامناسب این متون است. سوگمندانه برخی مدیران صفحات مجازی برای کوتاه‌نمودن متون، دست به تقطیع احادیث می‌زنند و به دلیل نداشتن تخصص، احادیث را از جهت محتوا دچار نقصان کرده و یا شواهدی را که به فهم حدیث کمک می‌کند، از بین می‌برند. کاربران نیز بدون درک چنین اشکالی، دچار فهم نامناسب از روایت می‌شوند.

۵/۲. ترجمه نادرست

از دیگر آسیب‌های موجود در برخی وبگاه‌های ارائه‌دهنده روایات حجاب، ترجمه ناقص و یا نادرست حدیث است. سوگمندانه به دلیل عدم تخصص برخی ارائه‌دهندگان محتوا در فضای مجازی، چنین اشکالاتی در نشر احادیث اهل بیت علیهم‌السلام پدید آمده است. ارائه نادرست مقصود اهل بیت علیهم‌السلام، جابه‌جایی مطالب و جایگذاری کلمات ناصحیح، تنها گوشه‌ای از آسیب‌های ترجمه نادرست برخی از این وبگاه‌ها است.

۶/۲. ارائه بدون تحلیل

به دلیل ماهیت برخی تارنماها، احادیث به صورت مسلسل و بدون هیچ توضیحی ارائه می‌شود. در حالی که برخی از احادیث نیازمند توضیح و تحلیل است و ارائه آن بدون توضیحات، مخاطبان را دچار فهمی ناقص و یا غلط می‌کند. برخی روایات در زمان خاص و یا مکان خاص بیان شده‌اند و یا مخاطبان بعضی احادیث، افراد ویژه‌ای بوده‌اند. چنین روایاتی باید به همراه تحلیل و توضیح ارائه شده و نقل بدون توضیح، می‌تواند مشکلات و شبهاتی را به وجود آورد. همچنین گاهی ارائه‌نکردن توضیح لازم، موجب ابهام در حدیث می‌شود. به عنوان مثال، روایاتی که افراد را از شبیه‌شدن به

کافران نهی می‌کند، در نگاه اول، ارتباطی با موضوع حجاب ندارد؛ بلکه با توضیح، این ارتباط برای کاربران قابل درک خواهد شد. اختلاط این موضوع با موضوع اصلی موجب می‌شود که افراد برای رسیدن به مطلوب خود دچار سردرگمی شوند؛ چراکه به توضیح لازم دسترسی ندارند. نمونه دیگر، موضوعاتی است که در نگاه اول، به نظر می‌رسد که با حجاب، ارتباط بسیاری دارد، ولی واقعاً چنین نیست. موضوعاتی مانند خیانت، عفاف، نگاه به نامحرم و صحبت با نامحرم، هرچند در نگاه نخستین برخی از کاربران، جزو حجاب به نظر می‌رسد، ولی در واقع، موضوعی در کنار حجاب محسوب می‌شود و باید به صورت مستقل ارائه گردد.

۷/۲. نشر بدون بررسی و غیر معتبر

از دیگر اشکالات برخی وبگاه‌های ارائه‌دهنده احادیث حجاب، استفاده از روایات، بدون بررسی متن و محتوای آن است. متأسفانه این بسترها بدون در نظر گرفتن اعتبار روایت، به نشر آن می‌پردازند. در بین احادیث ارائه‌شده، روایاتی بی‌پشتوانه نیز وجود دارد. لازم است قبل از ارائه روایات، اعتبار آن بررسی شود تا روایات غیر قابل اعتماد از گردونه انتشار خارج گردد. حتی در برخی وبگاه‌ها متونی منسوب به معصومان علیهم‌السلام ترویج یافته که هیچ مستندی ندارد. یعنی برخی از متونی که با عنوان حدیث منتشر شده‌اند، در هیچ منبعی (چه معتبر و چه غیر معتبر) نقل نشده‌اند! به نظر می‌رسد که این عبارات به صورت اشتباه از متون غیر حدیثی گرفته شده و به عنوان حدیث منتشر شده‌اند و یا عمداً برای جذب مخاطب و بالا بردن بازدید صفحات، تولید و به معصومان علیهم‌السلام منتسب گردیده‌اند.

۸/۲. نشر احادیث سایر مذاهب

آسیب دیگر، نشر روایات مذاهب اهل سنت است. با توجه به غنای منابع معتبر شیعی از حیث احادیث حجاب، نیازی به نقل احادیث دیگر نیست. نشر احادیث شیعه می‌تواند باعث گسترش فرهنگ شیعی در موضوع حجاب شود. همچنین پذیرش احادیث شیعی برای مخاطبان مذهب جعفری آسان‌تر است. استفاده از روایات اهل سنت، تابع شرایط و قواعدی است که بیشتر پایگاه‌های ارائه‌دهنده احادیث حجاب، کارشناسانی را برای تطبیق این قواعد در اختیار ندارند.

۹/۲. جامع نبودن محتوا

بسیاری از سایت‌هایی که به جمع‌آوری و ارائه روایات حجاب اقدام کرده‌اند، تنها به ذکر چند حدیث محدود پرداخته‌اند. این روش شاید در جای خود مفید باشد، ولی برای کسی که به دنبال پرسش و گم‌شده خود است و آن را در بین روایات ارائه‌شده نمی‌یابد، قانع‌کننده نیست. نپرداختن جامع به این موضوع، این تصوّر را به وجود می‌آورد که احادیث مرتبط با حجاب، منحصر در همین

موارد محدود است و اهل بیت علیهم‌السلام معارف چندانی در این موضوع ارائه نکرده‌اند. همچنین ارائه کامل این احادیث در انگیزه‌بخشی مضاعف به کاربران و ترسیم افق نگاه اهل بیت علیهم‌السلام مؤثر است.

ب) پیامدهای آسیب‌های موجود

آسیب‌های بیان شده، گوشه‌ای از اشکالاتی است که کاربران اینترنتی در موضوع حجاب با آن مواجه می‌شوند. اکنون پرسش این است که چنین مشکلاتی چه تأثیری بر مخاطب خواهد داشت؟ در ادامه، برخی از پیامدهای این آسیب‌ها به اختصار ذکر می‌شود.

۱. نتیجه‌گیری نادرست

برخی از کاربران با توجه به جامع نبودن محتوا، لازم نبودن حجاب را برداشت می‌کنند؛ چون تصوّر می‌کنند که همه روایات حجاب، همان است که در سایت‌ها آمده است.

۲. فهم ناقص از روایات

هنگامی که روایات با توضیحات لازم ارائه نشود ممکن است - مثلاً - برخی از کاربران، فقط پوشش مو را حجاب می‌دانند و پوشش سایر اندام‌ها را از روایت برداشت نکنند یا بر عکس.

۳. نشر مکرر اشکالات

سوگمندها برخی از سایت‌ها و وبلاگ‌هایی که اقدام به جمع‌آوری و عرضه نامناسب احادیث حجاب می‌کنند، منبعی برای صفحات و برنامه‌های کاربردی مجازی نیز شده‌اند و آسیب‌های بیان شده در این فضاها نیز منعکس شده است.

۴. بی‌اعتمادی کاربران به صفحات مجازی

از دیگر نتایج این آسیب‌ها، بی‌اعتمادی کاربران به احادیث نقل شده در فضای مجازی در بلندمدت است. مثلاً وقتی حدیثی آدرس نادرستی دارد و یا نقل آن دچار اشکال است، کاربران نمی‌توانند از این روایت استفاده کنند. آنها هنگامی که متوجه آسیب و تکرار آن می‌شوند، اعتماد خود را به فضای مجازی از دست می‌دهند. البته با توجه به وضعیت کنونی فضای مجازی، این نتیجه، چه بسا نتیجه‌ای منطقی و درست باشد.

۵. بی‌اعتمادی کاربران به احادیث اهل بیت علیهم‌السلام

برخی از کاربران با دیدن اشکالات، به احادیث اهل بیت علیهم‌السلام بدبین شده و اشکالات ناشران را اشکال سخن معصوم علیه‌السلام تلقی می‌کنند.

۶. منصرف‌شدن از ادامه جست‌وجو

بعضی اشکالات بیان‌شده موجب خستگی و ملال افراد شده و آنها را از ادامه جست‌وجو و رسیدن به هدف منصرف می‌کند. در این صورت، ممکن است پرسش‌ها به شبهه بدل شده و شبهات در ذهن افراد، تثبیت شود و عقاید و اعمال آنها را دچار چالش کند.

ج) راهکارهای رهایی

با توجه به آسیب‌ها و مشکلات بیان شده در سایت‌ها و وبگاه‌های مرتبط با حجاب و همچنین پیامدهای این اشکالات، باید راهکاری برای حل مشکل ارائه شود. با توجه به این‌که مبدأ برداشت توزیع‌گران اینترنتی، به جای کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های فاخر و مناسب در موضوع حجاب، استفاده از وبگاه‌ها و وبلاگ‌های اینترنتی است، پیشنهاد می‌شود در زمینه حجاب، پایگاه اینترنتی جامع و کاملی که اشکالات یادشده را نداشته باشد، راه‌اندازی شود. با توجه به گستردگی موضوع حجاب و ارتباط آن با عناوینی چون عفاف و ... و همچنین برای تسریع در رسیدن به این هدف، چنین کاری تنها به صورت گروهی و سازمانی قابل اجراست. نظر به نیاز بسیاری از کاربران به چنین پایگاهی و با توجه به گسترش دغدغه‌های مرتبط با حجاب در دوران کنونی، راه‌اندازی این پایگاه، نیاز به سرعت عمل دارد. با این حال، دستیابی به چنین هدفی جز با برنامه‌ریزی مناسب، میسر نخواهد شد.

از آنجا که موضوع حجاب، از حیث دینی، مبحثی قرآنی، حدیثی، فقهی و کلامی است، باید به شکل متخصصانه و با حضور کارشناسان رشته‌های مختلف به آن پرداخت. بنابراین باید متخصصان رشته‌های یادشده در مراحل زیر به ترتیب، کار تولید محتوا را برای چنین پایگاهی بر عهده بگیرند:

- مرحله اول: تدوین شناخت‌نامه جامعه هدف و نیازهای آنها و دسته‌بندی نیازها^۲
- مرحله دوم: ایجاد و تصویب آیین‌نامه‌ای روشمند مشتمل بر این موضوعات: منابع قابل استفاده برای اخذ روایت، مقررات اخذ روایت (کلیدواژه‌های قابل جست‌وجو، ملاک‌های

۲. خوب است در این مرحله از کارشناسان رشته‌های جامعه‌شناسی اسلامی و روان‌شناسی اسلامی نیز استفاده شود.

تقطیع و ...)، روش مستندسازی حدیث (روش درج آدرس، تخریح حدیث و ...)، ملاک‌های اعتبارسنجی روایت، نمایه‌های کلی کاربردی (نمایه‌های مادر) بر اساس شناخت‌نامه جامعه هدف، شیوه‌های نظارت علمی

- مرحله سوم: جست‌وجو بر اساس کلیدواژه‌ها و موضوعات، برای استخراج احادیث
- مرحله چهارم: اعتبارسنجی احادیث بر اساس آیین‌نامه مصوب
- مرحله پنجم: تخریح و برگزینی بهترین متن برای ارائه با توجه به آیین‌نامه
- مرحله ششم: انتخاب روایات مناسب جهت ارائه بر اساس شناخت‌نامه جامعه هدف
- مرحله هفتم: تقطیع تخصصی متون جهت بهره‌برداری بهتر
- مرحله هشتم: دسته‌بندی تخصصی و عنوان‌دهی روایات
- مرحله نهم: تنظیم و ویرایش متن روایات بر اساس آیین‌نامه مصوب
- مرحله دهم: ترجمه تخصصی و دقیق، مطابق با مراد جدی متکلم و متناسب با فرهنگ و نیاز روز
- مرحله یازدهم: نمایه‌زنی روایات
- مرحله دوازدهم: شرح و تفسیر روایات نیازمند توضیح

افزون بر مراحل علمی یادشده، لازم است کارشناسان فنی برای ایجاد و گسترش این پایگاه اقدام کنند. مهم‌ترین کارها و ویژگی‌های این پایگاه، موارد زیر است:

- ایجاد وبگاه
- ایجاد قابلیت ارائه روایات بر اساس پالایه‌ها (فیلتر) و دسته‌بندی‌های مختلف
- ایجاد امکان جست‌وجو در بین روایات
- ایجاد امکان اخذ آسان و سریع روایات از وبگاه
- بهینه‌سازی سایت برای موتورهای جست‌وجو (سئو) جهت استفاده بهتر
- معرفی وبگاه به نهادهای فرهنگی برای ترویج و استفاده از محتوا
- معرفی سایت به سایر وبگاه‌ها برای نشر سریع مطالب
- گسترش مطالب سایت با استفاده از روش‌های نشر نوین همچون عکس‌نوشته، پادکست، کتاب صوتی، کلیپ تصویری، کد نمایش در سایت‌ها و وبلاگ‌ها و ...

پس از این مراحل می‌توان دستاوردهای پژوهشی گروه علمی و محتوایی سایت را قالب‌های دیگری همچون کتاب و مقاله نیز ارائه کرد. همچنین تحقیقات علمی، می‌تواند به روش‌های گوناگون

حضور و مجازی در مراکز آموزشی و فرهنگی به مخاطبان، آموزش داده شود و یا در قالب نشست‌های علمی یا ترویجی مطرح گردد

امید است با این اقدامات، آسیب‌ها و مشکلات بیان شده در فضای مجازی حول موضوع حجاب، به صورت تخصصی رفع شده و شاهد بالارفتن سطح فرهنگی جامعه در موضوع حجاب ذیل فرهنگ اهل بیت (علیهم‌السلام) باشیم. همچنین این طرح می‌تواند الگویی برای ارائه مفاهیم دیگری باشد که به دغدغه جامعه امروز بدل شده است.